

K9 AK
4-ra

Porst. Hertz

++ 1980

SIPAYŁŁO Maria

ps. Anna, Anka, Katarzyna

1941-1944

2391/usk

SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI 239 1/ WSK

Sipaytto

Mańa

ps. „Anna” „Auka” „Katarzyna”

I./1. Relacja —

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora —

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓ K 2 s. 42

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora —

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 —

III./5. Inne ... —

IV. Korespondencja —

V. Nazwiskowe karty informacyjne ✓ 2

VI. Fotografie —

II. Materiały uzupełniające relację:

- Biogram Siyaytto Mahi w: „PSB”, t. XXVII, s. 557-558.
Msp. Kserokopia, k. 2, s. 1-2.

na w dziedzinie nauk o Ziemi); Arch. SGGW: zespół S-3735 (w tym życiorys S-y).

Zbigniew J. Wójcik

Sipayłło Maria, pseud. konspiracyjne: Anna, Anka, Katarzyna (1905—1990), historyk, bibliotekarz. Ur. 20 VI w Berdyczowie, była córką Adolfa Sipayłły, urzędnika, w I. międzywojennych zatrudnionego w kuratorium szkolnym w Lublinie, i Anieli ze Zwolińskich, prowizora farmacji.

S. uczyła się początkowo w domu, później w gimnazjum rosyjskim w Berdyczowie. Po odroczu wojsk polskich spod Kijowa w r. 1920 rodzina Sipayłłów opuściła Berdyczów i osiadła w Lublinie. Tu S. rozpoczęła naukę w V kl. ogólnokształcącego gimnazjum Waclawy Arciszowej, w którym w r. 1924 zdała maturę. W t. r. wstąpiła na Wydz. Filozoficzny UJ, gdzie studiowała historię i polonistykę, uczestnicząc m. in. w seminarium Stanisława Kota. Brała też udział w życiu studenckim jako członkini Koła Kresowego. Wskutek trudnych warunków materialnych, po otrzymaniu absolutorium w r. 1928 podjęła pracę nauczycielską w gimnazjum w Wieliczce, a w r. n. w Częstochowie. W r. 1930 uzyskała dyplom magisterski. W r. 1932 otrzymała stypendium Funduszu Kultury Narodowej w celu zebrania materiałów do pracy doktorskiej pt. *Działalność kulturalna rodu Leszczyńskich*. Pracę tę referowała w r. 1935 w Poznańskim Tow. Przyjaciół Nauk (PTPN) (streszczenie ukazało się w „Spraw. PTPN” 1935 nr 2 i osobno P. 1936). W l. 1933—8 S. pracowała w PAU w Krakowie w dziale dokumentacji historii kultury, realizującym program badawczy komitetu dla wydawania źródeł do dziejów życia umysłowego w Polsce w dobie humanizmu, pod kierunkiem S. Kota. W r. 1938 S. przeniosła się do Warszawy i rozpoczęła pracę w Bibliotece Narodowej w Dziale Starych Druków kierowanym wówczas przez Kazimierza Piekarskiego. W r. 1939 przedłożyła ukończoną pracę doktorską S. Kotowi, który ocenił ją wysoko. Latem t. r. brała udział w zabezpieczaniu — na wypadek wojny — najcenniejszych zabytków Biblioteki Narodowej.

Po wybuchu wojny S. znalazła się jesienią 1939 wraz z matką we Lwowie i zaczęła pracować jako sekretarka i bibliotekarka w uniwersyteckiej Klinice Neurologicznej. Uczestniczyła w konspiracyjnej działalności Kliniki, w której ukrywali się polscy oficerowie, księża, zakonnice, a po wejściu Niemców w lecie 1941 — także Żydzi. W r. 1942 S. wróciła do Warszawy i zgłosiła się do służby wojskowej w Armii Krajowej (AK); zaprzysiężona została w czerwcu t. r. Przydzielono ją do Oddziału V (Dowodzenia i Łączności) Komendy Głównej AK, a w jego obrębie do Działu Łączności Kurierskiej z obszarami włączonymi do Rze-

szy i z Generalnym Gubernatorstwem (krypt. m. in.: Dworzec Zachodni, Zadra, Ziarno), w randze porucznika pod pseud. Anna, Anka, Katarzyna. Od końca 1943 r. była zastępczynią kierowniczką «Eksportu» (krypt. komórki ekspediowania kurierów i członków sztabów z Warszawy w teren) Natalii Żukowskiej («Klary»). Po wybuchu powstania warszawskiego 1944 r. S. pełniła służbę w Śródmieściu. We wrześniu została ranna podczas przenoszenia — w zastępstwie jednej z łączniczek — meldunku.

Z Warszawy, gdzie spaliło się jej mieszkanie (a w nim maszynopis pracy doktorskiej), S. wyszła z ludnością cywilną. Po ucieczce z pociągu ewakuacyjnego dostała się do Milanówka; przebywali tam jej matka i brat Janusz, oboje inwalidzi. Ukrywał się też w Milanówku Henryk Józewski, były minister spraw wewnętrznych i woj. wołyński, z którym w czasie wojny blisko współdziałał w konspiracji wspomniany brat S-y. Józewski zaczął latem 1945 wydawać pismo podziemne „Polska Niezawisła” i wciągnął do współpracy S-ę jako sekretarkę. S. była też związana z tajną organizacją «Nie». W styczniu 1946 S. przeniosła się z matką do Warszawy. Otrzymała pracę w Min. Oświaty w Referacie Historycznym przy Gabinetie Ministra (był nim wówczas Czesław Wycech). Dn. 19 VII t. r. zdała rygorozum doktorskie na Wydz. Filozoficznym UJ.

Dn. 17 XI 1946 funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa (UB) usiłowali aresztować S., wymknęła się im jednak i uciekła do przyjaciół o kilka ulic dalej. Do wiosny 1947 ukrywała się w Warszawie, a następnie w Ostrówku koło Klemkowa w Siedleckiem. Przetrwiała tam prawie sześć lat, posługując się dokumentami na nazwisko Maria Dachowska. Utrzymywała się z prywatnych lekcji i tłumaczeń. Ściągnęła do Ostrówka na dłuższy pobyt również H. Józewskiego.

W początkach marca 1953 UB aresztowało Józewskiego w jego kolejnym mieszkaniu w Jaszczowie koło Lublina, a 16 III S-ę w Ostrówku. W tym samym czasie aresztowano też brata i kuzynkę S-y oraz kilkanaście innych osób związanych z podziemną działalnością polityczną Józewskiego. S. została skazana na karę 12 lat więzienia (obniżoną potem do 10 lat). Więzienie odsiadywała na Mokotowie, w Inowrocławiu i w Fordonie. W r. 1956 odbyła się rewizja procesu, zmieniono tzw. kwalifikację czynu i odpowiednio zmniejszono wymiar kary. S. wyszła z Fordonu 24 XII 1956, po 3 latach i 10 miesiącach więzienia.

Od maja 1957 pracowała S. w Oddziale Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W r. 1963 została wypromowana na doktora na Wydz. Filozoficznym UJ. Badania naukowe prowadziła głównie w dwóch dziedzinach: nad reformacją polską XVI i XVII w. oraz nad dziejami książki i jej recepcją w Polsce przedroz-

bzd

✓

✓

Pamiętniki
1 12

✓

biorowej. Z dziejów reformacji S. ogłosiła kilkanaście artykułów, recenzji i polemik, drukowanych głównie w „Odrodzeniu i Reformacji w Polsce” oraz ponad 30 życiorysów szesnastostuletnich i siedemnastowiecznych kalwinów i braci czeskich w PSB. Najważniejszym jednak dziełem S-y jest, zamierzona już w okresie przedwojennej współpracy z S. Kotem, edycja pt. „Akta synodów różnowierczych w Polsce”. Za życia S-y ukazały się trzy tomy: t. 1 obejmujący l. 1550—9 (W. 1966), t. 2 — l. 1560—70 (W. 1972) i t. 3 — l. 1571—1632 (W. 1983). Dzieło to zostało bardzo pozytywnie przyjęte przez naukowe środowiska polskie i zagraniczne, a S. otrzymała liczne nagrody, m. in. ministra szkolnictwa wyższego i rektora Uniw. Warsz. T. 4 „Aktów”, obejmujący synodalia wielkopolskie z l. 1569—1632, prawie całkowicie przygotowany przez S-ę, został po dokonaniu niezbędnych poprawek i uzupełnień oddany do druku jesienią 1995. Do serii synodalnej miał wejść jeszcze t. 5 zawierający akta synodów koronnych z l. 1633—65 i t. 6 obejmujący akta synodów litewskich. S. zgromadziła część materiałów do tych tomów, ale nie zdążyła już ich opracować.

Druga dziedzina zainteresowań S-y była kontynuacją działalności K. Piekarskiego. Od r. 1957 S. opracowywała zbiory starych druków w Polsce, znajdujące się w Bibliotece Uniw. Warsz. Zajęła się przede wszystkim systematycznym badaniem proveniencji najstarszych druków, tj. inkunabułów i dzieł szesnastowiecznych. Założyła kartoteki zawierające nazwiska kolejnych właścicieli ksiąg z danej epoki, ustalone w drodze rozszyfrowywania znaków własnościowych (superexlibrisy, exlibrisy, pieczęcie, zapisy rękopiśmienne). Na podstawie tych materiałów powstało w ciągu 30 lat wiele prac magisterskich i doktorskich oraz artykułów naukowych, w tym także kilka pióra samej S-y, m. in. rozprawa *O metodzie badań proveniencyjnych starych druków* (w: „Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi” [W.] 1975 z. 1). Najważniejszym jej dziełem z tego zakresu jest wysoko ceniony album *Polskie superexlibrisy XVI—XVII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie* (W. 1988). Miała też udział w inicjatywie i planach opracowania „Katalogu druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”, którego t. 1 (ze wstępem historycznym S-y) ukazał się już po jej śmierci (W. 1995).

S. ogłosiła niewiele prac naukowych, ale wszystkie cechuje przemyślany dobór i gruntowne wykorzystanie materiałów, zwięzłość i precyzja sformułowań. Była «mistrzynią form krótkich» (L. Szczucki). Zmarła 5 XII 1990 w Warszawie, została pochowana na cmentarzu Wawrzyszewskim. Była odznaczona nadanymi w Londynie:

trzykrotnie Medalem Wojska (1948), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1980) i Krzyżem AK (1982).

S. nie była zamężna.

Cubrzyńska-Leonarczyk M., Badacz i znawca księgozbiorów historycznych — Maria Sipayło, w: *Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych*, [T.] 3: W kręgu nauki i bibliotek, W. 1993 s. 52—62 (fot.); t. a. z., Maria Sipayło (1905—1990), „Przegl. Bibl.” R. 59: 1991 s. 209—12 (fot.); Komender T., Maria Sipayło (1905—1990), „Roczn. Bibl.” R. 35: 1991 s. 380—4 (fot.); Szczucki L., Maria Sipayło (1905—1990), „Odr. i Reform. w Pol.” T. 6: 1992 s. 249—51; — Józewski H., Zamiast pamiętnika „Zesz. Hist.” Z. 59: 1982 s. 152; tenże, Życie konspirowane, „Karta” 1991 z. 5 s. 68, 83; Łączność, sobota, dywersja. Kobiety w Armii Krajowej, London 1985; — „Życie Warszawy” 1990 nr 289; — Arch. UJ: WHM 196, S II—524 nr 11.005; B. Uniw. Warsz.: Akta personalne, własnoręczny życiorys, legitymacja, potwierdzenia uprawnień kombatanckich, przyznania nagród. Oddz. Starych Druków: Korespondencja służbowa i naukowa; — Informacje rodziny, przyjaciół i współpracowników.

Halina Juszcakowska

T. 2391 / WSK

KG. AK
Warszawa

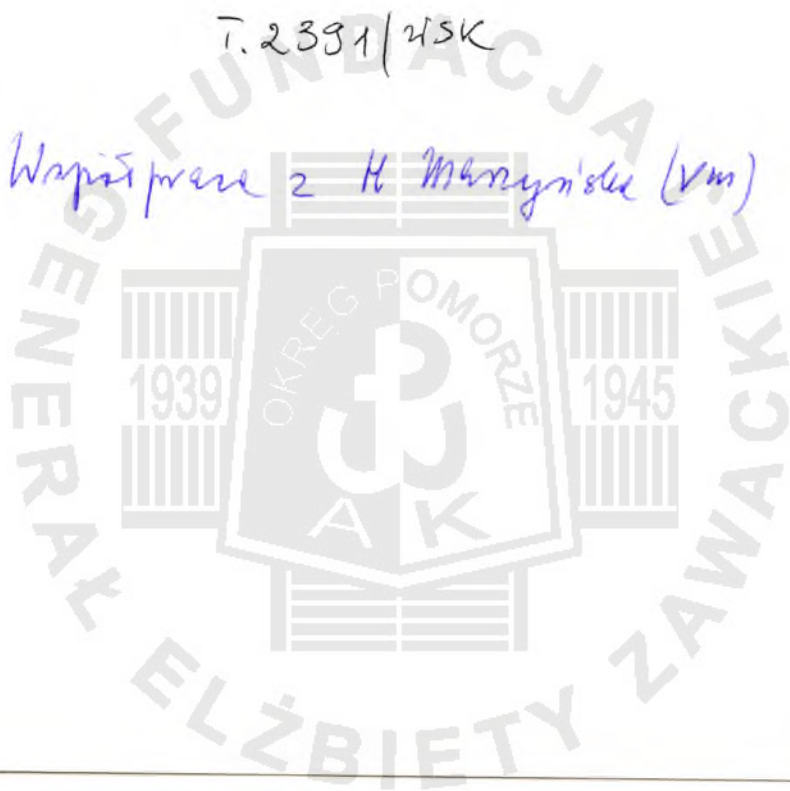
SIPAYŁŁO Maria

ps. "Anna", "Anka", "Katarzyna"

V. Nazwiskowe karty informacyjne: 2

T. 2331/2SK

Wpisy prace z H. Marczyn'ska (vm)

i

J. 2391/WSK

AK KY
O ū "K"

Sipayto Maria

ps. "ANNA"

Z-ca Kierowniści "Ekspozycja" w Świątce
Lecturości Kuratorskiej z łowendami
zakochani i ty.

zob. M. Ney-Krawiec "KYAK" s. 162.

H.2.2001'

SIPAYŁO Maria

